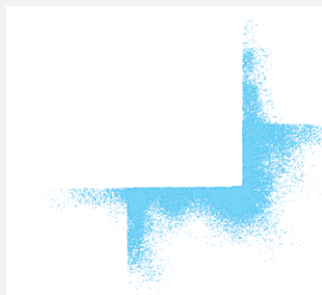

Žarko Paić

RAZUMIJEVANJE SLIKE

OSKAR BÄTSCHMANN, Uvod u povijesnoumjetničku hermeneutiku: Interpretacija slika; prijevod i predgovor: Milan Pelc, Scarabeus, Zagreb, 1994., 189 str., ISBN 953-99185-1-0

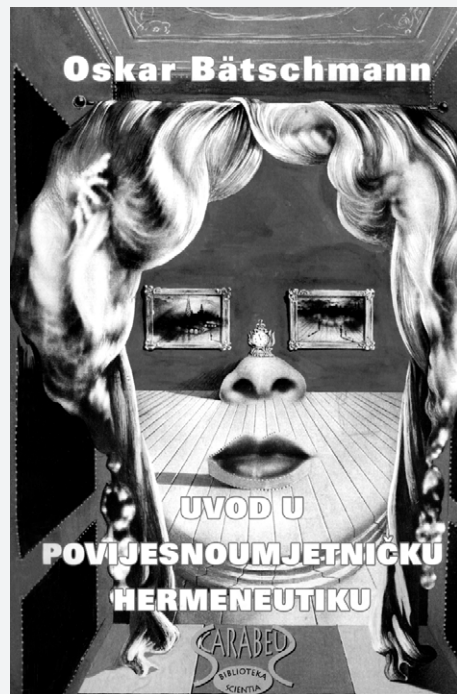
Problem razumijevanja umjetničkog djela u vizualnim umjetnostima zacijelo nije tek stvar povijesti umjetnosti kao „struke“. U doba kad respektabilna struja povjesničara, teoretičara umjetnosti i suvremenih estetičara govori o „iconic turn“ (Beltling, Sloterdijk, Latour), nije nipošto iščezlo otvaranje novih mogućnosti interpretacije slike kao imanentnog samopokazivanja fenomena odnosa umjetnika s odjelovljenim prikazivanjem predmeta u prikazu. Stoga se objavljivanje hrvatskog prijevoda studije Oskara Bättschmanna *Uvod u povijesnoumjetničku hermeneutiku: Interpretacija slika* podudara s iznova oživljenim interesom za drukčijim razumijevanjem slike u trenutku kad estetika instalacija i performativnosti suvremene umjetnosti naizgled potire u stranu modernu estetiku djela u kojem istinska slika još uvijek iziskuje svojeg „duhovnog“ promatrača kao tumača jednog nabačaja svijeta s onu stranu pukog „bezinteresnog svidanja“, kako je Kant definirao pojam ljepote. Knjiga je prvotno objavljena 1984. godine. No, neprijeporno je da njezina rigoroznost u teoretskim stavovima, preciznost u izriječju i otvorenost u pristupu zagovora povijesnoumjetničke hermeneutike seže dalje od tek jednog od inih pokušaja razumijevanja slike izvan subjekt-objekt odnosa moderne.

Autor je ugledni profesor povijesti umjetnosti na sveučilištima u Freiburgu, Giessenu i Bernu.

Istraživački interes mu je usmjeren na metodologijske probleme, recepciju umjetnosti i skulpture te nizozemsko slikarstvo, a osobito se istakao radovima o Poussinu, Manetu, Holbeinu, Richteru, Kabakovu, Albertiju. Kao zagovornik hermeneutike u razumijevanju slike i umjetničkih fenomena pripada krugu njemačkih povjesničara umjetnosti bliskim filozofijskome tematiziranju vizualnih umjetnosti. Uz Gottfrieda Boehma i Maxa Indahla, Bättschmann pristupa razumijevanju slike promatranjem u povijesnome procesu. Ono obuhvaća metodologijski i epistemologijski povezivanje predmeta i likova, formalne analogije, odnose među predmetima, oblike i likove i stvaranje metaforike. Što je bit Bättschmannove „interpretacije“ slike u okviru utemeljenja jedne povijesnoumjetničke hermeneutike? Ponajprije, interpretacija je za autora spoznajno-iskustvena djelatnost. Tumačenje slike nije posve isto hermeneutičkom razumijevanju tekstova, premda se smisao hermeneutike kao filozofijske metode od Diltheya do Gadamera pokazuje u povijesno-filozofijskome uvidu utroje: metafizičko obzorje nastanka teksta u cjelini duhovnog okružja (imanentno samopokazivanje teksta iznutra), temporalno poprište veze izvora i pozicije tumača kao prijenosnika smisla izvorno iskazanog (transeutno otvaranje teksta kao „novog“ čitanja tradicije) i otvorenost smislenog dijaloga tumača i onoga što je predmet tumačenja u

razumijevanju teksta samoga. U slučaju likovne umjetnosti to znači da se interpretacija slike ne razotkriva tek na razini značenja njezina sadržaja, nego da tumač nadilazi „objektnost“ slike u vremenu vlastitim promatračkim iskustvom. Razumijevanje slike unutar povijesnoumjetničke hermeneutike napušta mimetizam i simbolizam sadržaja slike. Prenoseći metodu filozofijske hermeneutike u slikarstvo kao eminentan „predmet“ povijesti umjetnosti, autor polazi od postavke da se korak dalje od hermeneutike kao metode tumačenja tekstova u hermeneutiku kao analizu razumijevanja mora izboriti objašnjenjem uvjeta pod kojima se zbiva tako nešto kao razumijevanje uopće. Govoreći poststrukturalističkim jezikom razumijevanje slike kao vizualnoga teksta nužno zahtijeva poznavanje konteksta tradicije unutar koje slika ima svoje „mjesto“. Bächtshmannova kritika Gadamera ne čini mi se plodotvornom kad je riječ o prigovoru da filozof u svojem temeljnom djelu *Istina i metoda* nije razvio upravo metodologijski aspekt hermeneutike. Sve novije interpretacije toga pitanja, pa čak i Gadamerovi kritički dijalozi s Derridinom „metodom“ dekonstrukcije, pokazuju da metodologija razumijevanja proizlazi iz istinstvovanja puta na kojem se povijesno-hermeneutički razotkriva bit istine u vremenu. Stoga Bächtshmannovu odluku da se prikloni Paulu Ricoeuru u vezi s pitanjem spoznaje o karakteru vremenitosti u kojoj subjekt kao tumač sudjeluje u razumijevanju slike valja razumjeti kao promjenu smjera hermeneutike od teksta ka slici. Uostalom, zar nije upravo Merleau-Ponty u svojoj fenomenologiji percepcije otvorio put interpretaciji Cézanna onkraj simboličkog, sadržajnog ili formalnog povijesnoumjetničkog pristupa? Za Bächtshmanna je, primjerice, nasuprot Hansu Beltingu, irelevantno (pre)imenovanje povijesti umjetnosti kao humanističke discipline (struke) u znanost o umjetnosti. I povijest umjetnosti i znanost o umjetnosti označavaju znanstvenu disciplinu koja tematizira umjetnost i njezinu povijest. Opredjeljujući se ipak za „tradicionalan“ naziv struke - povijest umjetnosti - autor nastoji izgraditi smislen sustav interpretacije slike iz obzorja povijesnoumjetničke hermeneutike. Kao što je

Wilhelm Dilthey upozorio da izgradnja povijesne znanosti pretpostavlja istraživanje povijesti iz povijesti same, ali i stvaranje povijesti kao djela povjesničara, tako i Bächtshmann, premda u drugom obratu, utvrđuje da povijest umjetnosti ne stvara povijest umjetničkog stvaralaštva, nego da je riječ o nekovrskom usklađivanju „oka“ i „duha“ u istinskom razumijevanju „slike“. One nisu puki vizualni tekstovi niti medijatori verbalnih sadržaja i simboličkih poruka. Slika prikazuje, raskriva i skriva značenja, posjeduje vlastitu umjetničku autonomnost i ne može se reducirati na emanaciju ili semiotiku značenja druge vrste.

Vratiti „dostojanstvo“ slici u razumijevanju moguće je samo, prema Bächtshmannovu uvidu, iz obzorja vremensko-prostornoga događaja nastanka i života slike tijekom povijesti. Nasuprot analizi stila (H. Wölfflin), ikonologijskoj interpretaciji (E. Panofsky) i strukturnoj analizi (H. Sedlmayr), u ovoj se knjizi povijesnoumjetnička hermeneutika, kako je precizno i analitički jasno određuje pisac predgovora hrvatskome izdanju i prevođitelj s njemačkoga Milan Pelc, uspostavlja kao

metoda kritičkoga promišljanja vodećih analiza i interpretacija slike.

Knjiga sadrži sedam poglavlja, pisana je didaktički besprijekorno, problemski je artikuliran sadržaj izlaganja - čemu uopće potreba za „novom“ metodom interpretacije slike kao povijesnoumjetničkom hermeneutikom - te je, naposljetku, otvoren plodotvoran dijalog ili susret filozofijske i povijesnoumjetničke hermeneutike sa stanjem vizualne kulture modernosti. Oskar Bätschmann u zaključnome poglavlju i tekstu naslovljenom *Povijest umjetnosti iz interpretacije?* na temelju prijedloga Klause Weimara za povijest književnosti predlaže „dualističku“ shemu povijesti umjetnosti kao povijesti slikarstva A i B. Prva označava povijest odnosa između ponašanja vođenog pravilima i individualnog događaja, a druga jest ono što djela ostvaruju sama po sebi. Povijest slikarstva kao povijest umjetničkog stvaralaštva stoga je nedostatna. Vrijeme „obrata slike“ i vrijeme novih interpretacija slike zahtijeva uskladenost „subjekta A“ i „subjekta B“ u otvorenosti smisla slike same.

Bätschmannova shema dobro ocrtava nakanu suvremenih promišljanja umjetnosti i povijesti umjetnosti, jer promatrač nikad nije pasivan „subjekt“, čak ni kad zapada u stanje „interpasivnosti“, kako to psihoanalitički-kulturalno objašnjava Robert Pfaller. Za istinsku nakanu Bätschmannove povijesnoumjetničke hermeneutike možda bi najbolje odgovarala jedna Heideggerova prispodoba o biti hermeneutike uopće kad je riječ o razumijevanju smisla bitka. Heidegger je, naime, hermeneutiku opisao kao suglasje zvonjave dobro ugođenih zvona s odjekom iza bregova. Jedino tako više nećemo biti u kušnji, što autor ove vrijedne studije ipak neprestano čini, da čak iz nelagode metafizičkog jezika o interpretaciji i razumijevanju slike govorimo na osnovi konstrukcije novovjekovnog metafizičkog jezika koji neizbježno pretpostavlja subjektivnost subjekta i objektivnost objekta. Hermeneutika je za Gadamera ipak označavala mogućnost napuštanja kraljevske „moći“ subjekta u razumijevanju bitka, bića i biti čovjeka.